Spirit of Bosnia / Duh Bosne
An International, Interdisciplinary, Bilingual, Online Journal
Međunarodni, interdisciplinarni, dvojezični, online časopis

Tužiteljka za ljudska prava: izborni plan SAD-EU-a za Bosnu nagrađuje nacionalističke planove

Azra Zornić

Ovaj esej je prvi put objavljen u Just Security.

Bajdenova administracija i zvaničnici Evropske unije u Bosni pokušavaju političkim sredstvom "popraviti" izbornu i političku disfunkciju zemlje. Ali rezultat ne samo da bi nepovratno oštetio moju zemlju i dodatno poremetio stabilnost na zapadnom Balkanu, nego bi proizveo i suprotno od jedne od navodno motivirajućih namjera. Znam — tužila sam ovaj nefunkcionalni sistem na Evropskom sudu za ljudska prava (ECtHR) i pobijedila. Ali Sjedinjene Države i EU, igrajući podmuklo da bi "postigli rezultate" kontraproduktivnim amandmanom na Ustav i izborni zakon Bosne i Hercegovine (BiH) prije izbora koji će se održati nakon godinu dana, nagrađuju nacionalističke planove koji su srušili i podijelili moju zemlju i bivšu Jugoslaviju u ratu 1990-ih.

Oni koji slijede ovaj smjer možda vjeruju da geopolitika – smanjenje rastućeg utjecaja Rusije i Kine u regiji – opravdava ovu politiku. Ali je vjerovatnije da će imati obrnuti učinak: hranjenje popularnog cinizma koji oportunistička Rusija i Kina koriste kako bi stekle veći utjecaj od odvezanog „Zapada", i dodatno degradiranje bilo kakvog uvjerenja da upravljanje zasnovano na ljudskim pravima i odgovornosti može funkcionisati. Nagrađivanjem onih koji potpiruju podjele, Sjedinjene Države bi stvorile veću mogućnost za dalju podjelu, a to bi zauzvrat moglo rezultirati nasiljem. To također stavlja Bajdenovu administraciju u poziciju da se efikasno suprotstavlja sopstvenoj agendi inkluzije i demokratije, dok ih istovremeno proglašava svojim vrijednostima.

Sudili su mi po imenu – pogubna institucionalizacija "razlikovanja"

Rođena sam u Sarajevu, kao i moj otac i djed i tamo živim cijeli život. Od brutalnog ratnog nasilja, i ja sam, kao i moji sugrađani, na vlastitoj koži doživjela da me drugi definiraju i time ograničavaju moja prava i dostojanstvo. Za vrijeme rata u Bosni, živjela sam u opkoljenoj Dobrinji, sarajevskom naselju blizu aerodroma. Muslimansko dobrotvorno društvo Merhamet je dijelilo male količine kafe kao dio svoje humanitarne pomoći. Kad je došao red na mene da uzmem kafu, rekli su mi da je ne mogu dobiti – jer sam udata za Srbina.

1998. godine, dvije godine nakon što je rat završio te opsada Sarajeva konačno

ukinuta, moj suprug i ja smo planirali putovanje na obalu susjedne Crne Gore (tada dio federacije sa Srbijom, prije nego što je stekla nezavisnost 2006. godine). Kada smo stigli na granicu, carinik je pogledao naše pasoše i rekao mom mužu da on može da pređe granicu (jer ima srpsko ime), a da ja ne mogu (vjerovatno zato što imam muslimansko ime). Bili smo odlučni u namjeri da odemo na taj izlet, pa smo pronašli drugi granični prelaz – te uspješno ušli u Crnu Goru. Bio je to još jedan primjer despotske i hirovite ideje o tome šta sačinjava „zakon“, i ne samo tada, nego i danas.

Mogla bih navesti još mnogo sličnih primjera diskriminacije, iako se moj pokojni suprug nije izjašnjavao kao Srbin, niti se ja izjašnjavam kao Bošnjakinja (bosanska muslimanka). Sebe smo smatrali jednostavno građanima Bosne i Hercegovine.

Ali Dejtonski mirovni sporazum iz 1995. godine kojim je okončan rat u Bosni je također utjecao na etničke podjele, uključujući i ustav koji je bio aneks sporazuma. Ustavom su stvorena dva “entiteta” unutar zemlje, Republika Srpska, koja je većinski srpska, i Federacija, koja je većinom muslimanska (bošnjačka) i hrvatska. Ustav je također precizirao da se samo Bošnjaci, Hrvati i Srbi — kao “konstitutivni narodi“ – mogu kandidovati na izborima za Dom naroda (drugi dom Državnog parlamenta) i Predsjedništvo, tročlanog predsjedništva države koji je sastavljen od jednog predstavnika svake od te tri etničke grupe.

Dejtonski sporazum je sastavljen i potpisan isključivo kako bi se zaustavilo krvoproliće i trebao je biti samo privremeni korak na putu ka funkcionalnom društvenom ugovoru, a ne ojačati podjele i rezultate rata. Međutim, nije bilo iznenađujuće da su se oni koji su imali najviše koristi od podjele i kontrole koju su stekli tokom sukoba toliko borili da je održe. Sjedinjene Države i EU su cijelu deceniju – uglavnom preko međunarodno imenovanog visokog predstavnika – radile na smanjenju moći ovih nacionalista i odgovarajuće podrške susjedne Hrvatske i Srbije.

Nacionalističke agende susjeda

Ipak, u proteklih 15 godina, prvo Srbija, a zatim i Hrvatska (iako je članica EU od 2013. godine) sve više nastoje ostvariti svoje nacionalističke planove u BiH. Ovo direktno miješanje stranih država u unutrašnji politički i pravni sistem BiH potaknuto je podijeljenom EU i popustljivim Sjedinjenim Državama, dodatno jačajući etnonacionalne podjele.

To nije bio slučaj za Hrvatsku samo dok je tvrdolinijaška Hrvatska demokratska zajednica (HDZ) bila na vlasti i pomagala svom bosanskohercegovačkom sestrinskom lideru Draganu Čoviću, nego i kada je navodni socijaldemokrata Zoran Milanović postao predsjednik. Isto tako, predsjednik Srbije Aleksandar Vučić ne samo da je učvrstio autokratsku vlast u svojoj državi, već traži prava „jamca“ Dejtona i otvoreno podržava lidera Republike Srpske Milorada Dodika u njegovim agresivnim napadima na bosansku državu. U međuvremenu, Vučića su podjednako štitile EU i Sjedinjene Države u nadi da će Srbija i Kosovo postići sporazum o međusobnom priznavanju i u strahu da će „izgubiti Srbiju“ od strane geopolitičkih suparnika poput Rusije i Kine.

Rezultat je bio osjećaj diskriminacije i uskraćenih prava mnogih građana BiH koji se, kao i ja, ne pristaju na etnička obilježja, niti na fizičku segregaciju ljudi u jedinice

„gdje bi trebali živjeti“ ili „gdje bi trebali glasati” – i često popraćenih mržnjom. Stalno osjećamo da vlada, politička disfunkcija i korupcija gaze naše dostojanstvo.

Predmeti sa Europskog suda

Institucionalizacija takvog etnički otežanog sistema primorala me je da u decembru 2005. godine iznesem svoj slučaj Evropskom sudu za ljudska prava u Strazburu, da podnesem peticiju za svoje pravo da se kao građanka BiH kandidujem za najvišu izbornu funkciju, predsjedništvo, bez etničke oznake. U julu 2014. sud je presudio u moju korist. Ja zapravo nemam političkih ambicija da se kandidujem ili učestvujem u vlasti na bilo kojem nivou u Bosni i Hercegovini. Ono što me pokreće da dalje vodim ovu pravnu borbu je cilj multietničke, građanske, pravno uređene države. Bosna bi trebala imati jednog predsjednika kojeg bi na demokratskim izborima birali svi građani BiH i koji odgovara svima, a ne samo njihovom samoizabranom “plemenu”.

Prva presuda Evropskog suda za ljudska prava kojom se traži izmjena Ustava BiH donesena je u decembru 2009. godine u predmetu Dervo Sejdić i Jakob Finci. Odlukom se traži ravnopravnost nacionalnih manjina (BiH ima 17) koje nisu među tri glavne etničke grupe. Presuda u mom slučaju suštinski zahtijeva još veću promjenu – proširenje takvih prava na sve građane BiH. To bi se moglo učiniti izmjenom temeljne rečenice u Ustavu BiH kako bi se potvrdilo da je BiH država svih njenih građana. Konkretnim imenovanjem tri etničke grupe, klauzula trenutno uzdiže one koji navodno predstavljaju te grupe kao jedine nosioce suvereniteta, umjesto da to pravo imaju svi građani. Sudske presude su potvrdile da se prava građana ne smiju zanemariti.

„Sud očekuje da će demokratski aranžmani biti napravljeni bez daljeg odlaganja“, prema presudi u mom slučaju od prije sedam godina. “S obzirom na potrebu da se osigura efikasna politička demokratija, Sud smatra da je došlo vrijeme za politički sistem koji će svakom građaninu Bosne i Hercegovine omogućiti pravo da se kandiduje na izborima za Predsjedništvo i Dom naroda Bosne i Hercegovine bez diskriminacije na osnovu etničke pripadnosti i bez davanja posebnih prava konstitutivnim narodima isključujući manjine ili građane Bosne i Hercegovine.”

Nijedan politički lider u BiH se nije otvoreno borio protiv provođenja moje presude i presude drugih tužitelja Evropskog suda za ljudska prava. Ipak, elita na vlasti, uključujući neke od onih koji tvrde da podržavaju odluke, čini sve što je u njenoj moći kako bi blokirala smislenu provedbu. Njihove očigledno neiskrene izjave podrške pokazuju da prepoznaju da njihova formula podsticanja etničkih podjela više nema istu moć kod građana BiH, kao što pokazuju nedavne demonstracije širom zemlje.

Međunarodna odgovornost

Napredak koji ja i mnogi drugi građani želimo da vidimo uvijek sprečavaju oni koji profitiraju na strahu i podjelama. Vremenski okvir koji vodi do izbora u oktobru 2022. je suviše kratak da bi se ovo fundamentalno pitanje riješilo na adekvatan način – a trenutni napori SAD-a i EU da postignu “ograničene ustavne promjene” i izmijene izborni zakon u narednim mjesecima bi sigurno učinili situaciju nepovoljnom za građane poput mene.

Opći izbori 2022. bi se trebali održati u postojećem, veoma manjkavom, zakonskom

okviru – neporušenom zbog „ucjena“ Čovića i Dodika, koji su prijetili bojkotom glasanja. Otvorena je rasprava o tome u kakvoj Bosni i Hercegovini građani te zemlje žele živjeti – što je možda jedina (neplanirana) korist trenutnog procesa. Ovaj razvoj alternativnog društvenog ugovora treba da se nastavi sve do izbora 2022. godine, u nadi da će nova parlamentarna konstelacija ponuditi bolju priliku za stvaranje suštinskih i značajnih promjena u povezivanju vlasti i onih kojima se vlada u BiH: novi društveni ugovor, koji se onda može odraziti na ustavno i izborno pravo.

Međunarodni pritisak – kao i sprovođenje postojećih pravila – je vitalni element u ovoj jednačini. Međutim, to nije dovoljno. Mi koji smo se borili da otvorimo sistem u ECtHR-u, kao i obični građani, trebamo glas u ovom procesu, pa da pravila ne određuju, kao prije 26 godina, stranački lideri. Ovo nudi jedini mogući put za postizanje uslova za istinski slobodan i pravedan općinski izborni proces 2024. i za opće izbore 2026. – stvaranje poticaja za lidere da se pojave kako bi pomogli građanima da izgrade BiH u prosperitetnu i funkcionalnu građansku državu.

Sjedinjene Američke Države i EU su dobro upoznate sa diskriminatornim Ustavom i izbornim zakonom BiH. Međutim, sama Evropa je podijeljena i nedosljedna što se tiče individualnih i kolektivnih prava čak i unutar svojih redova, tako da se možda traženje kompromisa među nacionalističkim vođama umjesto traženja ispravnog rješenja – pune implementacije pisma i duha presuda ESLJP – čini poznatom i lakšom rutom. Na žalost mnogih, Sjedinjene Države efektivno podržavaju EU tako što se energično zalažu za dogovor bez obzira na dugoročne implikacije. Takvo „jedinstvo“ nema moralnu ili filozofsku dubinu, već amoralni utilitarizam.

Kao što su Kurt Bassuener i Valery Perry napisali u Just Securityju ove godine, trenutni diplomatski pritisak SAD-a i EU „mogao bi iz temelja promijeniti trenutni izborni zakon tako što bi podijelio zemlju na tri etnički podijeljene političke jedinice. To već godinama predstavlja rizik zbog nažalost sastavljenog i nasumično provedenog Dejtonskog mirovnog sporazuma, a ovaj novi potez bio bi posljednji udarac.”

Međunarodna zajednica snosi značajnu odgovornost za stanje u Bosni od Dejtona pa sve do danas. Kontrola koju je nekad vršila preko ureda visokog predstavnika kako bi spriječila najgore, odavno je nestala, ostavljajući gospodarima rata neobuzdanu moć da nanose štetu. Umjesto da korištenjem sudskih presuda koje smo ja i moji sugrađani postigli kako bi od Bosne napravili pravno, ekonomski, socijalno i politički funkcionalnu i stabilnu državu, Sjedinjene Američke Države, EU, UK i ostali su pustili da oni koji su tim presudama bili optuženi sastavljaju sami svoju kaznu.

Predsjednik Joe Biden i američka vlada ne bi trebali biti saučesnici u ovoj pogrešnoj vladavini tako što će zajedno sa EU izraditi svoj plan zaštite predizborne dužnosti. Očigledno je da do danas nije uspjelo “održavanje” bolesti BiH. Samo stabilna, prosperitetna i istinski demokratska BiH može osigurati mirnu Evropu i pomoći da se vrati dio kredibiliteta koji su Sjedinjene Države u skorije vrijeme izgubile u svijetu.

Azra Zornić je državljanka Bosne i Hercegovine (BiH). Penzionisana je profesorica

sociologije, te je radila u Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine, Domu za ljudska prava za Bosnu i Hercegovinu, te u Uredu specijalnog izaslanika UN-a za izbjeglice (UNHCR) za bivšu Jugoslaviju.

The preceding text is copyright of the author and/or translator and is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported License.